

L'arquitectura religiosa a Inca de 1900 a 1925

XVIII JORNADES D'ESTUDIS LOCALS

doi: 10.3306/JELINCA.18.219

Guillem Alexandre Reus i Planells

Doctor en Història de l'Art per la Universitat Autònoma de Barcelona

guillaumearp@hotmail.com

Paraules clau: arquitectura, historicisme, neogòtic, classicisme, congregació.

Resum. *Durant el segle XIX va sorgir un nou estil artístic anomenat historicisme que afectà sobretot l'arquitectura, però també l'escultura, principalment la que era aplicada a la decoració arquitectònica. Mitjançant aquesta nova expressió artística es pretenia recuperar l'estètica dels estils del passat construint nous edificis basats en les principals característiques arquitectòniques, formals i decoratives d'aquells llenguatges. A partir de llavors s'emprà la terminologia neo per a cadascun dels estils que s'aplicava a un nou edifici. L'arquitectura historicista va estar activa fins a les primeres dècades del segle XX i afectà tant els edificis de tipus religiós com altres de tipus civil.*

Concretament, a Inca, hi ha algunes construccions que pertanyen a aquesta època historicista, per a l'edificació de les quals s'usaren bàsicament dos estils: el neogòtic i el neoclassicisme. Així doncs, fou entre finals del segle XIX i principis del XX quan la ciutat començà a créixer urbanísticament parlant, més enllà del centre històric, i això propicià la construcció de nous edificis d'estètica historicista, sobretot construccions de tipus civil, però també, encara que en menor mesura, d'alguns edificis religiosos.

Per tant, quan es fa referència als edificis historicistes religiosos que foren construïts a Inca durant el primer terç del segle XX, cal esmentar-ne fins a quatre: la capella de la Immaculada Concepció del convent de les Germanes Franciscanes (1906-1909), la torre campanar de l'església del convent de Sant Francesc (1911), la capella del Sant Crist de la Sang i dels sants patrons Abdon i Senén de l'església parroquial de Santa Maria la Major (1915), i finalment la capella dels arcàngels Gabriel, Miquel i Rafael del convent de les Germanes de la Caritat (1920-1921).

Keywords: architecture, historicism, neogothic, classicism, congregation.

Abstract. *During the nineteenth century a new artistic style called historicism emerged that affected architecture, but also sculpture, especially that applied to architectural decoration. Through this new artistic*

expression, the aim was to recover the aesthetics of the styles of the past by building new buildings based on the main architectural, formal and decorative characteristics of those languages. From then on, the terminology “neo” was used for each of the styles that was applied in a new building. The historicist architecture was active until the first decades of the twentieth century and affected both religious buildings and others of a civil nature. Specifically, in Inca, there are some buildings that belong to this historicist era and for its construction were used basically two styles: neo-Gothic and Neoclassicism. Thus, it was between the end of the nineteenth century and the beginning of the twentieth when the city began to grow in an urbanistic way. Therefore, when referring to the historicist religious buildings that were built in Inca during the first third of the 20th century, it is necessary to mention up to four: the chapel of the Immaculate Conception of the convent of the Franciscan Sisters (1906-1909), the bell tower of the convent church of San Francisco (1911), the chapel of the Christ of the Blood and the patron saints Abdón i Senén of the parish church of Santa María la Mayor (1915), and finally, the chapel of the Archangels Gabriel, Miguel and Rafael of the convent of the Sisters of Charity (1920-1921).

1. Introducció

Durant el segle XIX sorgí un nou estil artístic denominat historicisme que afectà sobretot l'arquitectura, però també l'escultura, principalment l'aplicada a la decoració arquitectònica. Mitjançant aquesta nova expressió artística es pretenia recuperar l'estètica dels estils del passat construint nous edificis basats en les principals característiques arquitectòniques, formals i decoratives, d'aquells llenguatges. A partir de llavors, s'emprà la terminologia “neo” per a cada estil que s'aplicava a un nou edifici. L'arquitectura historicista va estar en actiu fins a principis del segle XX i afectà tant edificis de tipus religiós com de tipus civil.

Referint-nos a Inca, fou entre finals del segle XIX i principis del XX quan la ciutat començà a créixer urbanísticament, més enllà del centre històric que estava limitat per dos eixos que formaven les esglésies de Sant Bartomeu – Sant Francesc, i Santa Maria la Major – Sant Domingo. Dues dates importants per a Inca foren sens dubte la de 1875, any en què s'inaugurà la primera línia de tren de Mallorca entre Palma i Inca, i la de 1900, any en què la reina regent dona Maria Cristina concedí a la vila el títol de “ciutat”. Aquest primer creixement urbà també es va veure influenciat per la industrialització de la ciutat, la qual cosa, a més, provocà que es duguessin a terme diverses reformes urbanes en el centre històric i també propicià la construcció de nous edificis d'estètica historicista, sobretot construccions de tipus civil, però també, encara que en menor mesura, alguns edificis religiosos. Així doncs, en aquest article s'estudiaran els quatre edificis historicistes religiosos que foren construïts a Inca durant el primer terç del segle XX i que són: la capella dedicada a la Immaculada Concepció, construïda entre 1906 i 1909 en el convent de les Germanes Franciscanes, la finalització a l'any 1911 de la torre campanar de l'església conventual de Sant Francesc, encara que aquest projecte només fos realitzat en part, l'elaboració i la construcció a partir de 1915 del projecte d'una nova capella dedicada al Sant Crist d'Inca i als sants patrons Abdón i Senén, i finalment, la construcció entre 1920 i 1921 de la capella dedicada als Arcàngels per al convent de les Germanes de la Caritat. Crec que amb la reducció del resum, la introducció queda bé.

2. Estat de la qüestió. Fonts bibliogràfiques

Fins a dia d'avui, l'estudi d'aquest patrimoni arquitectònic s'ha duit a terme de manera parcial, és a dir, des del punt de vista històric de les fundacions, amb referència als convents

de les germanes franciscanes i de les germanes de la Caritat, i també a partir de l'estudi de l'obra que l'arquitecte Guillem Reynés realitzà a Inca. De fet, de les quatre obres estudiades en aquest article, tan sols la capella del Sant Crist d'Inca i dels patrons de la ciutat Abdon i Senén ha estat descrita formalment i estilística. Tot i això, voldria destacar una monografia històrica de Pere-Joan Llabrés Martorell referida a la fundació i construcció del convent i de la capella de les Germanes de la Caritat,[1] així com un article de Bartomeu Martínez i Santiago Cortès sobre la fundació, la construcció i l'evolució del convent, i de la capella de les Germanes Franciscanes.[2] Per altra banda, Bernat Mateu Morro i Isabel Munar Català analitzen l'obra arquitectònica de Guillem Reynés Font a Inca, tenint en compte l'arquitectura religiosa construïda en el terme municipal de la nostra ciutat de la mà d'aquest arquitecte, concretament a través dels seus projectes per a la finalització del campanar de Sant Francesc, la construcció de la nova capella del Sant Crist d'Inca a l'església parroquial de Santa Maria la Major i la construcció del convent i de la capella de la comunitat de monges de la Caritat.[3] En els articles sobre arquitectura inquera dels segle XX[4] i sobre patrimoni artístic de la ciutat d'Inca,[5] en ambdós casos, Pere Rayó fa una breu ressenya de forma general sobre l'arquitectura realitzada a Inca en el segle XX, i fa referència a la capella del Sant Crist i a les dues capelles dels ordes religiosos de les Filles de la Misericòrdia i de les Germanes de la Caritat. El mateix autor també comenta aquestes obres en el seu llibre *Itineraris urbans per la ciutat d'Inca*. [6] Finalment, és Margalida Escanellas Bonafè qui, en el seu llibre *Arquitectura religiosa a Inca i als seus voltants*, [7] fa una descripció de la capella del Sant Crist d'Inca de la parròquia de Santa Maria la Major.

Aquest estat de la qüestió posa en evidència que l'estudi que s'ha duit a terme sobre les dites obres arquitectòniques s'ha realitzat, majoritàriament, tenint en compte la fundació, la història i l'evolució dels convents, així com l'estudi de les principals obres de l'arquitecte en qüestió i dels seus projectes, oblidant tant les descripcions formals dels edificis com la seva importància en el desenvolupament de l'arquitectura historicista de la nostra ciutat.

3. L'arquitectura historicista a Mallorca. El llenguatge neogòtic i el llenguatge classicista

Per a la realització d'aquest article, m'he centrat en dos dels llenguatges historicistes que es donaren en aquella època i dels quals trobam diversos exemples a Inca. Em referesc al llenguatge arquitectònic neogòtic i al classicista. Però, a banda d'Inca, parlant de forma general de Mallorca, i sempre fent referència a l'arquitectura religiosa, voldria destacar alguns temples que foren edificats seguint aquests dos llenguatges perquè constaten la petjada que deixaren els esmentats estils arquitectònics a l'illa. Així doncs, les esglésies neogòtiques destacables són les que es descriuen tot seguit.

En primer lloc, la fundació de l'orde alfonsí a Felanitx, que data de 1866. L'església conventual de Sant Alfons de Felanitx fou projectada per Pere d'Alcàntara i Penya, i construïda entre 1878 i 1881 seguint el model de planta rectangular, d'una sola nau, amb capelles laterals, encara que a l'any 1930 s'hi va afegir un creuer i un nou absis seguint un nou projecte de Guillem Muntaner.[8] Sobre el creuer, s'hi aixeca un cimbori obert per finestrals i sustentat sobre trompes. Els murs laterals estan dividits en tres pisos formats per les capelles, el trifori i el claristori obert per ulls de bou.

Per altra banda, entre els anys 1878 i 1898 s'aixecà en el barri palmesà de sa Indioteria

l'església de Sant Josep del Terme,[9] obra de Joaquín Pavía Birmingham que destaca per ser un temple de planta rectangular d'una sola nau de cinc trams amb capelles laterals i capçalera poligonal de cinc costats. L'alçat dels murs laterals està dividit en dos pisos formats per les capelles i el claristori. Cal puntualitzar que el projecte constructiu no fou acabat, ja que dels sis trams que l'església havia de tenir tan sols se'n construïren cinc i els dos darrers, més propers als peus del temple, tot just s'aixecaren per damunt de les capelles. La coberta és de volta de creueria a excepció dels dos darrers trams, en què està formada per un embigat de fusta.

Una altra intervenció neogòtica interessant és l'ampliació duita a terme a l'església parroquial de Santa Maria de Sineu entre 1880 i 1881 de la mà de Joaquín Pavía Birmingham.[10] Aquesta ampliació consistí en la construcció d'un creuer i un absis que tancaria el temple gòtic construït al segle XVI. En el creuer s'aixeca un cimbori obert per finestrals i que s'aguanta, com en el cas de Sant Alfons de Felanitx, gràcies a l'ús de trompes. Els braços tenen forma poligonal de cinc costats i la capçalera està acabada per un polígon de set costats.

Una altra interessant construcció neogòtica és l'església parroquial de Sant Jaume d'Alcúdia. Aquest temple fou construït entre 1882 i 1883 seguint un projecte de Joaquín Pavía Birmingham i Bartomeu Ferrà (cor i façana), substituint d'aquesta manera l'església medieval del segle XIV que s'havia esfondrada a l'any 1870[11]. La seva planta rectangular està formada per sis trams amb capelles laterals, amb capçalera poligonal de cinc costats i coberta per una volta de creueria. Els murs laterals estan dividits en dos nivells formats per les capelles i el claristori, i tant els arcs faixons com els nervis de la creueria queden recollits mitjançant mènsules. Destaca d'igual manera el gran rosetó de la façana principal.

És també interessant destacar l'obra neogòtica que s'aixecà entre 1884 i 1887 a Portocolom, projectada per Pere d'Alcàntara i Penya.[12] Em referesc a la construcció de l'església parroquial de Nostra Senyora del Carme, formada per una planta rectangular d'una sola nau amb capelles laterals i una capçalera poligonal de cinc costats. Tot el temple està cobert per una volta de creueria i els murs laterals estan dividits en dos pisos: les capelles a la part inferior i el claristori a la part superior.

Per finalitzar amb alguns dels exemples neogòtics més importants de Mallorca, voldria mencionar el cas de la parròquia de Nostra Senyora dels Dolors de la ciutat de Manacor. És sens dubte, sota el meu punt de vista, una de les edificacions religioses neogòtiques més notòries i fins i tot més ben aconseguides. Es tracta d'un edifici que es començà a construir a l'any 1891 sota la direcció de Josep Barceló seguint els esquemes arquitectònics de la catedral francesa de Notre-Dame de Reims.[13] L'església està formada per una planta de creu llatina d'una sola nau amb capelles laterals situades entre els contraforts. El temple presenta una capçalera poligonal de cinc costats, igual que en els dos braços del creuer. Amb referència als murs laterals de l'església, s'ha de dir que estan dividits en tres parts o pisos: les capelles laterals a l'inferior, el trifori obert damunt les capelles i, finalment, el claristori a la part superior dels murs. És igualment destacable el cimbori que s'aixeca sobre el creuer situat damunt voltes raconeres. Aquest cimbori, juntament amb el de Sineu (1880) i el de Felanitx (1930), constitueixen els tres únics exemples d'aquest tipus de construcció a Mallorca, i és el segon que es construï, probablement agafant com a exemple el de Sineu edificat deu anys abans.

Com ja he dit anteriorment, en aquest article faig referència a construccions inques d'estil neogòtic i també a altres que presenten clarament un llenguatge classicista. Per això mateix,

crec que també és important assenyalar algunes de les esglésies classicistes més interessants construïdes a l'illa, però amb el condicionant que presenten planta de creu llatina i un creuer cobert per una cúpula, ja que també n'hi ha d'altres que foren construïdes seguint el model de planta basilical.

Així doncs, un primer exemple que s'hauria de tenir en compte és l'església de la Cartoixa de Jesús de Valldemossa, la qual fou construïda entre 1751 i 1812.[14] Aquest temple té una planta de creu llatina d'una sola nau sense capelles, amb creuer cobert per una cúpula sense llanterna aixecada sobre petxines i capçalera recta.

Un altre exemple d'arquitectura religiosa classicista és l'església parroquial de Sant Miquel de Llucmajor, que és fruit de dos projectes constructius diferents. El primer projecte fou presentat el 1770, i les obres es començaren pel presbiteri el 1784. L'any 1811 s'havia construït el presbiteri i el creuer, però les obres s'estancaren durant un temps. El segon projecte que va permetre la finalització de l'església el devem a l'arquitecte Isidre González Velázquez, que va solucionar el cobriment del creuer mitjançant una cúpula. Finalment, l'església fou acabada l'any 1822 després d'haver superat diferents problemes estructurals al llarg de la seva construcció.[15] El temple està format per una planta de creu llatina amb capelles laterals de volta de canó i amb creuer cobert per una cúpula decorada amb cassetons aixecada sobre petxines. Destaquen els murs laterals de la nau, els quals, i tal com es pot apreciar als plànols del projecte de González, estan dividits en tres pisos conformats per les capelles laterals a l'inferior, una galeria a damunt les capelles i el claristori al darrer pis. Finalment, la galeria només fou oberta en el tram més proper als peus de l'església.

A continuació, cal destacar en el terme municipal d'Artà la construcció de l'església de la Nativitat del Senyor de l'ermita de Betlem en uns terrenys pertanyents a l'antiga alqueria musulmana de Binialgorfa. La fundació eremítica se situa a l'any 1805, però no fou fins al 1824 quan finalitzà l'edificació del temple.[16] Per construir-lo se seguí un model arquitectònic que deriva clarament de l'església de la Cartoixa de Valldemossa. Per tant, es tracta d'un temple format per una planta de creu llatina sense capelles laterals, absis format per una capçalera plana i un creuer cobert per una cúpula sense llanterna, i aixecada sobre petxines.

Quaranta-cinc anys després, a la vila d'Artà se substituï l'antiga església medieval dedicada a Nostra Senyora de Sant Salvador per un altre edifici construït a l'any 1850 que presenta una planta de creu llatina d'una sola nau, sense capelles laterals, capçalera plana i amb un creuer cobert també per una cúpula sense llanterna i aixecada sobre petxines. Aquesta església segueix el model de l'església citada abans i, al mateix temps, també constitueix un model clar derivat del de Valldemossa. L'any 1892 Salvador Torres pintà la representació del tema de la Glòria a la cúpula.[17]

Al llogaret de Pina destaca la construcció d'un temple parroquial dedicat a sant Cosme i sant Damià d'estil classicista que es dugué a terme entre 1852 i 1858, encara que les obres no finalitzaren per complet fins a l'any 1872 quan fou acabat el segon campanar de l'església. L'edifici presenta una planta de creu llatina d'una sola nau amb capelles laterals i capçalera plana. Està cobert per una volta de canó amb llunetes i en el creuer s'aixeca una cúpula sense llanterna que se sustenta sobre petxines. A sota del presbiteri s'obre una cripta a la qual s'accedeix mitjançant una escala i on es guarda el cos de sant Plàcid. De la mateixa manera, l'església sobresurt pel seu impressionant programa pictòric mural realitzat entre 1859 i 1875.[18]

Un darrer exemple classicista correspon a l'església parroquial de Sant Josep de s'Alqueria Blanca, localitat que pertany al terme municipal de Santanyí, i on a l'any 1853 es començà a construir el dit temple,[19] seguint un model format per una planta de creu llatina amb capelles laterals coberta de volta de canó sense llunetes i un creuer cobert mitjançant una cúpula sense llanterna aixecada sobre petxines, i decorada amb cassetons. L'església està acabada amb un absis semicircular cobert per una volta en forma de mitja cúpula també decorada amb cassetons.

4. Les capelles conventuals de les congregacions femenines a Mallorca

La creació, a partir del segle XIX, de nous convents de monges en la major part de les poblacions mallorquines fou causa directa de la gran difusió que es produí de congregacions femenines de vida activa. Durant l'Antic Règim, a la Part Forana mallorquina només hi havia convents de monges a Inca (Jerònimes del monestir de Sant Bartomeu), a Sineu (Concepcionistes del convent de Jesús Maria) i a Pollença (Agustines del Puig de Maria). Més endavant, ja en el segle XX, es produí un gran nombre de fundacions de nous convents de congregacions femenines, la qual cosa féu que pràcticament tots els pobles de Mallorca, fins i tot els més petits, tenguessin almanco un convent. Entre d'altres, destaquen sobretot Manacor, que arriba a tenir fins a quatre congregacions (Franciscanes Filles de la Misericòrdia, Germanes de la Caritat, Germanes de la Puresa de Maria i Germanes Benedictines), o Inca, també amb quatre congregacions (Jerònimes des de 1530, Franciscanes Filles de la Misericòrdia, Germanes de la Caritat i Germanes de la Puresa de Maria). Aquestes congregacions femenines tenien com a principal treball la difusió de normes d'higiene, de funcions sanitàries i també d'alfabetització a través de la creació de diferents escoles. Dues fundacions locals destacades són la Congregació de les Germanes de la Caritat de Felanitx, a l'any 1798, i la Congregació de les Germanes Franciscanes Filles de la Misericòrdia a Pina, a l'any 1856.

En aquesta època no es construeixen grans esglésies, sinó petites capelles perquè són més adequades a les necessitats de les monges, però també perquè a, diferència dels frares, les referides congregacions femenines no es dediquen a l'apostolat.

Pel que fa a l'arquitectura d'aquestes capelles, se segueix el llenguatge historicista, tot destacant sobretot l'estil neogòtic per a la major part dels temples. Cal observar que el dit estil neogòtic no pretén en cap cas recuperar la tradició del gòtic meridional, sinó que aplica elements propis de models gòtics nòrdics, sobretot d'Anglaterra i de França.

La tipologia arquitectònica de les capelles del Santíssim Sagrament, “les capelles fondes” i la seva dedicació a Mallorc Aquesta nota a peu de pàgina ha de ser la número 1 Les anomenades “capelles fondes” segueixen una determinada tipologia arquitectònica en funció del vincle que tenen amb un altre edifici de majors dimensions i al qual estan subordinades. Així doncs, aquest tipus de capelles es poden concebre com la solució idònia per poder engrandir l'edifici matriu a partir del desenvolupament d'un nou espai unit al primer gràcies a l'obertura d'una capella lateral.

S'ha d'observar que ja durant l'època medieval, a Europa, es construïen capelles devocionals i funeràries, sagristies i sales capitulars que introduïen una nova tipologia arquitectònica que normalment significava una ruptura amb la coherència general de l'edifici principal.

Per altra banda, és a Andalusia, a València i a l'Amèrica colonial espanyola on principalment ens trobam amb capelles laterals que estan dedicades al Santíssim Sagrament. Aquestes solen ser més grosses que les altres capelles laterals i sovint poden ser considerades petites esglésies més o manco connectades al temple major, i moltes vegades amb façana pròpia. A País Valencià les dites capelles també es denominen “de la Comunió o del Sagrari”.

Fent referència ara a les Illes Balears, a la majoria de les esglésies parroquials i en algunes de conventuals també trobam aquest tipus de capelles, però, en el nostre cas, no tenen façana pròpia i estan directament connectades amb la nau major de l'església a través d'un arc, de la mateixa manera que les altres capelles laterals, només que en aquest cas es tracta d'una capella de dimensions molt majors.

Així doncs, a les Illes hi ha dues formes de connectar aquestes capelles amb l'església major. En el cas de Mallorca i Eivissa, l'enllaç es fa a través d'una capella lateral situada perpendicularment a la nau del temple major. En canvi, a Menorca, es pot donar el cas de connexió esmentat abans, o bé a través d'un portal obert a la capella més propera al presbiteri de l'església i ocupant un espai lateral a la sagristia. Pel que fa als cultes, normalment i en la major part dels casos aquestes “capelles fondes” solen estar dedicades a la Verge del Roser, encara que també comparteixen la dedicació amb la Sagrada Eucaristia per mor que s'hi situa el sagrari. Per altra banda, algunes es dedicaren al Sant Crist (església de l'Anunciació de Palma, església parroquial de Sant Jaume d'Alcúdia, església parroquial de Santa Maria la Major d'Inca, entre d'altres) o bé a algun sant (església conventual de Sant Antoni de Pàdua d'Artà, església parroquial de Sant Bartomeu de Valldemossa, entre d'altres). En el cas de Menorca, en algunes esglésies hi ha capelles que tan sols estan dedicades al Santíssim. Aquest seria el cas de l'església parroquial de Sant Cristòfol des Migjorn Gran, de la parròquia de Sant Bartomeu de Ferreries o de la parròquia de Santa Maria de Maó, entre d'altres.

5. L'arquitectura religiosa d'Inca entre 1900 i 1925

- a) Dos exemples neogòtics:
 - Capella de la Immaculada Concepció. Convent de les Germanes Franciscanes Filles de la Misericòrdia (1906-1909)

El convent:

El 28 de desembre de 1879 una comunitat de Filles de la Misericòrdia s'instal·là a Inca i hi fundà un convent. El lloc elegit fou l'antic Hostal de Son Odre, que estava situat a l'actual plaça de l'Àngel. Una vegada que s'hi varen haver traslladat, començaren les obres de construcció d'un nou edifici que havia d'albergar les instal·lacions conventuals. L'arquitecte del projecte fou Sebastià Riusec, conegut popularment amb el malnom d'*es Pollencí*. Riusec va construir un edifici format per una planta rectangular amb dues façanes: la principal, que dona a la plaça de l'Àngel, i l'altra, més llarga, que dona al carrer de Son Odre, formant un xamfrà entre les dues. L'edifici té tres plantes i a la façana principal, a la planta baixa, s'hi obre el portal d'accés al convent, que és de llinda, de pedra, i que té esculpit un àngel que representa l'arcàngel sant Gabriel, protector de la comunitat religiosa. Tot just damunt el portal i a sota l'escut, una inscripció diu: *Convento de las Hijas de la Misericordia*. A cada costat del portal s'obren dues finestres rectangulars. La planta baixa de l'edifici està folrada de pedra, però els altres pisos presenten un acabat d'enlluït.

En el primer pis s'obren tres finestres rectangulars que es corresponen simètricament amb les obertures de la planta baixa. En el segon pis, s'hi situen els porxos, i està separat per una cornisa amb un segon porxo que no presenta cap obertura, damunt el qual s'aixeca l'espadanya oberta per un arc de mig punt i coronada per una creu. Aquest mateix model arquitectònic es repeteix al xamfrà de l'edifici, en el qual hi ha una finestra rectangular a la planta baixa i una altra en el primer pis, i una finestra més petita i quadrada al porxo. La façana del carrer de Son Odre té una superfície formada per peces de marès sense enlluït i presenta diverses obertures, ordenades de forma simètrica en cada una de les plantes.

La capella:

La capella d'aquest convent, de gust neogòtic, fou edificada entre 1906 i 1909, i és un edifici que es troba situat a l'interior del convent i, per aquest fet, no té correspondència amb l'exterior. De totes maneres, damunt el terrat de l'edifici conventual, a la seva façana principal, s'aixeca l'espadanya que ens indica on està ubicada la capella. L'interior del petit temple està format per una planta rectangular d'una sola nau sense capelles laterals dividida en tres trams i acabada per una capçalera plana que es transforma en poligonal de cinc cares gràcies a l'ús de trompes d'angle. En els murs laterals, en cadascun dels trams de la volta, entre columnes fasciculades, hi ha un arc de mig punt a l'interior dels quals se situaren en altre temps diverses obres pictòriques. Damunt els arcs laterals corre una línia d'impоста de la qual arranquen els arcs faixons. En el mur emplaçat als peus de la capella hi ha el portal d'entrada en forma de llinda i que connecta amb les antigues dependències del convent. Sobre aquest portal es troba una tribuna, dividida en tres parts per dues columnes de fust rodó, de la qual destaca la barana formada per una gelosia. Damunt aquesta tribuna s'obre un petit rosetó. Amb referència a l'absis, a les cinc cares de la capçalera s'obre un finestral format per un arc de mig punt situat damunt la línia d'impоста. Dels cinc finestrals només tres estan oberts. Pel que fa al sostre de la capella, està format per una volta de canó. En els tres trams de la nau, aquesta volta és d'aresta, mentre que la volta de l'absis està formada per una creueria de sis nervis que acaben en una clau de volta en la qual hi ha esculpit l'escut franciscà. Els capitells mai es varen arribar a esculpir, però destaquen les mènsules en què acaben els arcs formers de la volta i que tenen una forma triangular invertida. En el presbiteri encara es conserva el retaule major de gust classicista, format per un basament llis, un cos central de tres carrers, el central obert per un nínxol acabat amb un arc de mig punt i un àtic en el qual es conserva un quadre que representa la Sagrada Família, i acabat per un frontó amb un àngel a cada un dels costats i una corona radiant enmig amb la representació dels Sagrats Cors al seu interior.

Les arts plàstiques:

Actualment aquest convent està desafectat i és la seu de la Fundació es Convent, situada a l'antiga capella conventual, on es va establir a l'any 2007. Fent referència ara al patrimoni moble de la capella, a dia d'avui, i com ja s'ha vist, tan sols es conserva *in situ* el retaule major que presideix el que en altre temps fou el presbiteri, però es coneix quin era el patrimoni escultòric i pictòric que posseïa la capella. Així doncs, el retaule major estava presidit per tres imatges: una Immaculada Concepció al centre, a la qual estava dedicada la capella, una imatge de sant Francesc al carrer de la dreta i una imatge de sant Antoni de Pàdua en el carrer de l'esquerra. Dues imatges més completaven el patrimoni escultòric del temple. Una, en el mur dret de l'absis representava santa Catalina Tomàs i una altra, en el mur esquerre, també de l'absis, representava l'arcàngel sant Gabriel, que com ja he dit anteriorment és el protector de la congregació. Finalment, sis retaules pictòrics estaven col·locats en els murs laterals, un a cada tram i tres a cada lateral. En els murs del tram més proper al presbiteri hi havia

dos retaules en què es representaven els següents temes: a un, l'aparició de Jesús i la Verge a sant Francesc d'Assís, concedint-li el jubileu de la Porciúncula; a l'altre, la representació de l'aparició del Nin Jesús a sant Antoni de Pàdua. En el segon tram de la capella, dos retaules més representaven santa Clara a un i santa Margalida a l'altre. Finalment, en el tercer tram, el més proper als peus del temple, s'hi situaven dos retaules més, un dels quals representava l'aparició de Crist a un frare carmelità.¹Aquesta nota a peu de pàgina ha de ser la número 2 S'ha d'observar que els sis retaules, tots d'estil neoclàssic, seguien un patró idèntic.

Actualment, aquest patrimoni moble resta dispersat en diferents punts de l'illa: la imatge de la Immaculada Concepció es guarda a la parròquia de l'Assumpció de Maria de Can Picafort (Santa Margalida), els quatre retaules que estaven ubicats en el primer i el segon tram de la capella es guarden a la rectoria de Santa Maria la Major d'Inca. Finalment, dels dos retaules del tercer tram del temple, un està conservat a la capella de la possessió de Son Jaumell (Capdepera) i l'altre pertany a una col·lecció privada.

- Capella dels arcàngels Gabriel, Miquel i Rafael. Convent de les Germanes de la Caritat (1920-1921)

El convent:

Les Germanes de la Caritat arribaren a Inca l'any 1865. En aquesta data dugueren a terme la fundació del seu primer convent, que s'emplaçà a l'antic convent desamortitzat de Sant Francesc. Segons sembla, a l'any 1880 aquesta comunitat es va abolir, però novament, a l'any 1883, una altra congregació del mateix orde fundà per segona vegada el convent en les mateixes estances de l'antic convent de framenors. Fou a l'any 1909 quan els franciscans del tercer orde regular tornaren a Inca i s'instal·laren al seu antic convent, i així, durant uns anys, ambdós ordes conviquiren en el mateix convent, fins que entre els anys 1914 i 1915 les monges de la Caritat es canviaren a un nou convent que s'havia acabat de construir en el solar de l'antic celler de Can Gotleu, concretament a l'actual número 48 del carrer de Sant Francesc. El projecte d'aquest nou edifici fou encarregat a l'arquitecte Guillem Reynés, encara que finalment va ser edificat per Sebastià Riusec. L'edifici conventual fou construït entre 1910 i 1912 seguint el llenguatge arquitectònic regionalista, encara que entre els anys 1958 i 1960 es va ampliar per construir un col·legi. L'edifici original presenta una façana dividida en tres plantes separades per una línia d'imposta. A cada una de les plantes s'obren tres finestres disposades de manera simètrica. A la planta baixa hi ha el portal d'entrada format per un arc de mig punt amb una finestra rectangular a l'esquerra i dues a la dreta. A la primera planta s'obren quatre finestres rectangulars més que es corresponen simètricament amb les obertures de la planta baixa. Finalment, a la segona planta se situen els porxos, on també s'obren finestres disposades simètricament, encara que són quadrades i més petites. L'edifici està coronat per una teulada que acaba amb un voladís. A l'extrem dret de la façana s'obren tres finestres de forma mixtilínia, una per a cada planta.

La capella:

La capella del convent de les Monges de la Caritat d'Inca és un edifici neogòtic que fou construït entre 1920 i 1921, i igual que la capella del convent de la Misericòrdia també està inserida a l'interior de l'edifici conventual i, per tant, no es distingeix des de l'exterior. La seva ubicació tan sols es fa evident gràcies a l'espadanya que s'aixeca damunt la teulada del

¹ Del darrer retaule no he pogut esbrinar el tema que representa, ja que pertany a una col·lecció privada i actualment està en procés de restauració.

convent i que està formada per un arc de mig punt que té dues campanes, una de grossa a la part inferior i una altra de petita a la part superior. Amb referència a l'interior de la capella, s'ha de dir que està formada per una planta basilical d'una sola nau sense capelles laterals, dividida en tres trams i acabada per una capçalera de planta quadrada, que es converteix en poligonal de cinc cares gràcies a dues capelles obertes a cada un dels dos costats, que es formen per dos arcs ogivals i cobertes per un sostre pla. En el tram més proper als peus del temple hi ha el cor. Aquest és un tram més llarg que els altres i està separat de la resta de la nau per un arc apuntat. El cor pròpiament dit està sustentat per un arc rebaixat del qual destaquen dos capitells que mostren una decoració de tipus vegetal. A la part superior del cor cal destacar una balustrada formada per una gelosia. El sòtil és pla i presenta decoració de cassetons feta de guix, i en el mur dels peus s'obre un ull de bou o un petit rosetó que dóna a l'exterior, encara que no és visible des del carrer, ja que està amagat darrere de les persianes d'una de les finestres de l'edifici conventual; aquest fet impedeix que s'espenyi l'harmonia simètrica de la façana. Al sotacor, al costat de l'evangeli, hi ha un portal que connecta amb les estances del col·legi i que està format per un arc ogival decorat amb una llinda que té forma conopial acabada amb mènsules decorades amb formes vegetals, i amb un floró que se situa en el vèrtex de l'arc. Al costat de l'epístola hi ha un confessionari inserit en el mur i de gust neogòtic. En el mur dels peus del temple s'obre una finestra formada per un arc de mig punt que també dóna al carrer, encara que, igual que el rosetó del cor, des de l'exterior apareix també oculta per les persianes d'una finestra. En el segon tram de la nau, s'obre un portal en cada un dels murs laterals. Aquests dos portals tenen forma ogival i són parells al que ja he descrit abans situat sota el cor. El portal ubicat al costat de l'evangeli connecta la capella amb l'escola; en canvi, el del costat de l'epístola enllaça amb les dependències del convent. El presbiteri està ubicat damunt un escaló. A la part superior de l'absis, en tres dels cinc costats, s'obren finestrals ogivals amb vidrieres que representen els tres arcàngels, patrons de la Congregació de la Caritat i als quals està dedicada la capella. De la mateixa manera, també destaca la decoració vegetal dels capitells dels arcs de les capelles raconeres del presbiteri. Fent ara referència a la coberta del temple, està formada per una volta de creueria. Els arcs faixons acaben en interessants mènsules decorades amb ornamentació de tipus vegetal i els nervis de la creueria finalitzen al costat dels faixons amb mènsules decorades representant cares d'àngels. Dels sis nervis que forma la creueria de l'absis, quatre acaben amb mènsules que representen el Tetramorfos i els altres dos representen també rostres d'àngels. De la mateixa manera, cal destacar les claus de volta bellament decorades. En general, la capella destaca per la gran unitat d'estil que es pot observar tant en l'arquitectura com en la decoració escultòrica, i que ambdues queden inserides dins del gust neogòtic de l'època.

Les arts plàstiques:

Del patrimoni conservat a la capella destaca una creu situada a la part central de l'absis i una imatge de la Immaculada Concepció que està ubicada també en el presbiteri, concretament en el costat de l'epístola. Per altra banda, dins la capella raconera de l'esquerra, se situa un sagrari d'estil neogòtic que reposa damunt una peanya del mateix gust estilístic que el sagrari.

Per altra banda, en el sotacor, en concret, a la part esquerra de la finestra hi ha una imatge de sant Vicenç de Paül, fundador de la Congregació de la Caritat, i a la part de la dreta, una altra imatge de santa Rita; ambdues escultures estan ubicades damunt una peanya d'estil neogòtic.

En el cor també hi ha diverses imatges que cal destacar. Així, en el mur lateral esquerre es pot observar una creu i en el mur lateral dret, una imatge de sant Josep. En el mur dels peus del temple hi ha dues imatges més situades una a cada costat del rosetó. A la part esquerra hi ha una imatge de santa Lluïsa de Marillac, fundadora de la congregació juntament amb sant Vicenç de Paül, i a la part dreta, una altra imatge del Cor de Jesús. Tota la imatgeria conservada a l'interior de la capella data del segle XX.

Una vegada referenciats històricament aquests dos edificis neogòtics i realitzada la seva corresponent lectura formal, voldria mencionar altres casos de capelles que pertanyen també a congregacions femenines i que estan en altres municipis mallorquins.

En primer lloc i seguint un ordre cronològic, cal observar la capella de l'Adoració Perpètua de Palma, que pertany a la congregació de les Missioneres del Santíssim Sagrament i Maria Immaculada. Es tracta d'una capella que es construí a partir de 1902 en estil neogòtic i que està formada per una planta rectangular d'una sola nau de tres trams sense capelles laterals amb una capçalera poligonal de cinc cares, i coberta d'una volta de creueria. Els murs laterals segueixen una doble divisió mitjançant una línia d'imposta sobre la qual se situa el claristori. En el tram més proper als peus se situa el cor del temple. La capella destaca sobretot per tenir tots els finestrals oberts, però també pel seu bon treball escultòric que podem admirar en els capitells, en les mènsules i també en les claus de volta. Tant pel cobriment de la capella mitjançant una volta de creueria com pel treball escultòric, en aquest cas encara més ric, es pot establir una comparativa formal amb la capella de la Caritat d'Inca.

En segon lloc, esmentaria la capella de la Providència de la congregació de les Germanes Teatines de Felanitx. En aquest cas, és un edifici neogòtic projectat per l'arquitecte Guillem Reynés i construït entre els anys 1912 i 1923.[21] El temple està format per una planta rectangular d'una sola nau sense capelles laterals i una capçalera poligonal de cinc costats. Els murs laterals estan dividits en tres seccions, a la part inferior i aferrats a la paret hi ha diferents retaules neogòtics que alberguen imatges de distints sants. En el segon pis s'obren unes galeries formades per arcs ogivals i sustentades per balcons decorats mitjançant gelosies i situats damunt mènsules. Sobre aquestes galeries hi ha el claristori. El tram més proper als peus de la capella també forma una galeria a manera de cor que se sustenta sobre tres arcs ogivals. És destacable el treball escultòric dels capitells, de les gelosies i de les claus de volta. En general, l'arquitectura d'aquesta capella s'apropa a un llenguatge gòtic nòrdic, més propi de països com França o Anglaterra i que, per tant, s'allunya de les formes meridionals del nostre gòtic.

Tan sols un any més tard, es construí a Santa Maria del Camí la capella del Cor de Jesús del convent de les Germanes de la Caritat. Aquest projecte de l'any 1913 es deu a mossèn Miquel Salvà.[22] El temple està format per una nau rectangular sense capelles laterals i amb una capçalera poligonal de cinc costats, dels quals tres tenen grans finestrals. Cal remarcar els arcs torals que acaben en mènsules decorades i situades just per davall de la línia d'imposta que recorre tota la capella. La coberta està formada per volta de creueria i als peus s'aixeca una galeria formada per una gelosia cega sobre la qual s'obren diversos arcs ogivals; a damunt d'ells es troba un petit rosetó. Formalment recorda les característiques arquitectòniques de la capella palatina de Santa Anna de l'Almudaina de Palma i de la capella palatina de Santa Creu de Perpinyà, ambdues construïdes entre 1295 i 1300. En aquest cas, també es poden establir algunes similituds formals amb la capella de la Caritat d'Inca.

Finalment, fent referència a altres capelles mallorquines de congregacions religioses femenines, voldria mencionar la del convent de les Germanes de la Caritat de Manacor. Tot i que l'orde religiós s'instal·là en aquella ciutat en el segle XIX, no fou fins a la dècada dels anys 40 del segle XX quan aixecaren la capella actual. Es tracta d'un temple de planta rectangular d'una sola nau de cinc trams sense capelles laterals. La capçalera, més estreta i més baixa que la resta de la nau, és de planta poligonal de cinc costats. Al tram més proper als peus de la capella s'aixeca el cor sobre tres arcs ogivals. També s'ha de destacar que en els dos trams més propers al cor, entre la part inferior i el claristori, s'hi obren galeries cegues. S'observa igualment que, en aquest cas, la coberta del temple està formada per un artesanat de fusta a dues vessants, i quelcom d'inèdit ho constitueix la coberta de l'absis, que també està formada per un enteixinat de fusta, malgrat els seus sis nervis. Així mateix, cal esmentar el treball escultòric dels capitells i les mènsules, i també la clau de volta de l'absis on estan esculpits els símbols de l'orde de les Germanes de la Caritat de Sant Vicenç de Paül.

b) Dos exemples classicistes:

- Torre campanar de l'església de Sant Francesc. Convent dels frares menors (1911)

L'actual església barroca del convent de Sant Francesc fou edificada a finals del segle XVIII i substituï el primitiu temple gòtic que havia estat construït a partir de 1341. D'aquesta nova construcció, si bé les obres de l'església pròpiament dita foren acabades, la torre campanar va quedar inacabada, la qual cosa provocà que s'edificàs una petita espadanya que se situava en el sisè tram de la façana lateral nord i que estava formada per un arc ogival a l'interior del qual hi havia una campana, coronada per un frontó triangular damunt l'arc esmentat. Guillem Reynés Font, arquitecte diocesà, va realitzar un projecte per al campanar que pretenia acabar la construcció de la torre així com el seu coronament. Quan les obres foren interrompudes a finals del segle XVIII, el campanar havia començat a construir-se i estava format per una planta quadrada de la qual tan sols s'aixecaren dos registres que estaven separats per una línia d'impоста. El projecte de Reynés preveia l'edificació de dos registres més, amb el cos de campanes al darrer, obrint dos finestrals de mig punt a cada una de les seves cares i acabant la torre amb una barana de pedra de gust clàssic. Damunt la terrassa del cos de campanes, es coronaria amb la construcció d'un cos octogonal acabat amb una cúpula i obert a cada un dels seus costats per un finestral de mig punt i dos ulls de bou damunt cada finestral. Seguidament, una cornisa havia de separar aquest cos octogonal de la cúpula pròpiament dita. Finalment, Reynés només realitzà el tercer registre i el del cos de campanes, rematant la torre amb una coberta plana tancada per una barana de gust clàssic.

Així doncs, l'actual torre campanar de Sant Francesc fou construïda durant l'any 1911, i està formada per una planta quadrada, dividida en quatre registres mitjançant línies d'impоста. En el tercer registre, a la façana posterior del campanar, s'obre una finestra d'arc de mig punt que apareix centrada al mur. Just davall de la línia d'impоста d'aquest tercer registre, una placa recorda la data de "MAYO 1911". El tercer registre i el cos de campanes estan separats per una cornisa, i és en el quart i darrer registre on s'obren dos finestrals de mig punt a cadascun dels costats de la torre. Per damunt d'aquestes obertures, corre una altra línia d'impоста sobre la qual s'obren dos ulls de bou, també a cada un dels costats del campanar i simètrics als dits finestrals inferiors. Aquest cos de campanes acaba amb una altra cornisa sobre la qual s'aixeca la barana que corona la torre.

- Capella del Sant Crist de la Sang d'Inca i dels sants patrons Abdon i Senén. Església parroquial de Santa Maria la Major (1915)

La capella dedicada al Sant Crist de la Sang d'Inca i als patrons Abdon i Senén està situada a l'església parroquial de Santa Maria la Major, concretament al primer tram del costat de l'epístola, just davall el cor. Aquesta capella, que ja existia des de la construcció del temple en el segle XVIII, tengué al seu origen una planta de tipus rectangular, però a l'any 1915 l'arquitecte Guillem Reynés Font realitzà un projecte per a la construcció d'una nova capella de dimensions més grosses. Aquesta capella, tal com afirma Margalida Bonafè, es pot considerar una petita església per si mateixa.[23] Així doncs, formalment parlant, la dita capella s'obre en el primer tram de l'església a través d'un arc més baix que els altres, a conseqüència de trobar-se situada sota el cor (element propi de la major part de les esglésies mallorquines). Està formada per una planta centralitzada de creu grega sense capelles laterals i amb creuer obert per una cúpula octogonal sense tambor, que s'aixeca sobre quatre petxines i apareix rematada per una llanterna en què es troben vuit petites finestres que permeten l'entrada directa de llum a la capella. El presbiteri d'aquesta és de planta rectangular. Interiorment, la capella segueix el llenguatge arquitectònic neoclàssic amb ornaments de tipus vegetal amb decoració geomètrica.

Les arts plàstiques:

A l'interior d'aquesta capella destaquen una sèrie de sis quadres que se situen als murs laterals i dels quals quatre presenten diversos episodis relacionats amb la temàtica de la Passió de Nostre Senyor. Dos d'ells poden datar-se del segle XIX: un representa l'oració de Jesús a l'Hort de Getsemaní, l'altra, la coronació d'espines de Crist. La resta de pintures relacionades amb la temàtica de la Passió daten del segle XX i representen, d'una banda, el lavatori, i de l'altra, el Sant Sopar. Finalment, dins la capella es poden observar dues obres més que poden ser datades en el segle XVIII i que presenten una temàtica que no guarda cap relació amb la Passió del Senyor. Una representa sant Vicenç de Paül i l'altra, el moment de la mort d'un sant.

Respecte a altres capelles fondes mallorquines aixecades a diferents esglésies d'altres poblacions, també d'estil neoclàssic i que segueixen de prop el mateix model inquer, caldria destacar els següents exemples, tots datats entre el segle XIX i principis del XX.

En primer lloc, cronològicament parlant, a l'església parroquial de Santa Eugènia es construí entre 1839 i 1841 una capella fonda dedicada a la Immaculada Concepció. Es tracta d'una capella de planta centralitzada de creu grega que presenta el creuer cobert mitjançant una cúpula sense llanternó i sustentada sobre petxines amb decoració pictòrica de Vicenç Mates.[24]

A l'església conventual de Sant Felip Neri de Palma, devers l'any 1859 s'aixecà una capella fonda dedicada a l'Amor Diví, que se situà a la primera capella del costat de l'evangeli.[25] Es tracta d'un espai centralitzat amb una planta de pseudocreu llatina en tant que no desenvolupa els braços. Els dos murs laterals tanquen el quadrat que formaria el creuer sobre el qual s'aixeca una cúpula damunt petxines oberta per un llanternó.

Entre 1806 i 1863 es construí la capella fonda de Santa Catalina Tomàs de l'església parroquial de Sant Bartomeu de Valldemossa.[26] En aquest cas, la capella està formada per una planta centralitzada de creu grega amb un creuer damunt el qual s'aixeca una cúpula sobre petxines i sense llanternó.

Finalment, un exemple més d'aquest estil està constituït per la capella de la Immaculada Concepció de l'església parroquial de Lloret de Vistalegre, datada de l'any 1900.[27] La planta de la capella també és centralitzada de creu grega amb un creuer cobert per una cúpula

sobre petxines i amb llanternó. Aquesta capella fonda és la més semblant i comparable a la capella fonda del Sant Crist d'Inca. Per una banda, ambdues foren construïdes tan sols amb una diferència de quinze anys. Però, a més, a totes dues trobam aspectes decoratius i arquitectònics molt semblants: el mateix tipus de decoració pictòrica a les petxines, encara que no la mateixa temàtica, els mateixos caps d'angelets, a Inca situats als permòdols que sustenten la cúpula i a Lloret, a la llanterna, o el mateix tipus de decoracions isabelines daurades. Per tot plegat, hom pot establir la hipòtesi que l'autor de les dues capelles fos el mateix.

6. Conclusions

El present estudi d'arquitectura religiosa d'Inca entre els anys 1900 i 1925 posa de manifest la importància que tengué per al desenvolupament de la ciutat l'arribada del ferrocarril a finals del segle XIX, però també el creixement urbanístic i demogràfic que suposà el foment de la indústria de la pell. Davant dels escassos exemples arquitectònics religiosos, cal assenyalar el destacat auge de l'arquitectura civil que es produí gràcies a la construcció de noves cases i edificis, la qual cosa va permetre l'entrada a Inca dels corrents estilístics *neo*. Tampoc s'ha d'oblidar que la industrialització de la nostra ciutat forçà la implantació d'una important xarxa d'arquitectura industrial que es va materialitzà en la construcció de nombroses fàbriques, moltes desaparegudes entre finals del segle XX i principis del XXI per mor de la forta crisi del sector secundari, també per la forta pressió urbanística amb el fi de construir nous edificis d'habitatge i, finalment, a causa de la falta de consciència i de preservació del nostre important patrimoni industrial.

Precisament, aquest creixement demogràfic va fer necessària la implantació d'un nou sistema sanitari, però també educatiu, problemes esmenats precisament amb l'arribada a Inca d'algunes de les comunitats religioses femenines, fundadores tant de dispensaris sanitaris (la Congregació de les Filles de la Misericòrdia) com de col·legis (la Congregació de les Filles de la Misericòrdia i la Congregació de les Germanes de la Caritat).

De la mateixa manera, no s'ha d'oblidar la importància de la figura de l'arquitecte, molts d'ells destaquen per la seva important obra arquitectònica religiosa, però també civil, tant a Inca com en altres localitats mallorquines.

Per acabar, voldria concloure reivindicant aquests estils arquitectònics *neo*, sobretot quan foren utilitzats en construccions religioses, ja que moltes vegades són ignorats o considerats com a inferiors pel fet de ser vists com meres imitacions d'estils arquitectònics antics ja superats, però que en realitat es tracta de reformulacions arquitectòniques que, si bé s'inspiren en aquells estils, varen permetre l'arribada a Mallorca de formes i decoracions arquitectòniques pròpies de països del nord d'Europa, que convisqueren amb els estils locals i tradicionals.

7. Referències

- [1] LLABRÉS MARTORELL, Pere-Joan. 1993. *Les Germanes de la Caritat d'Inca*. Gràfiques García: Inca.
- [2] MARTÍNEZ OLIVER, Bartomeu; CORTÈS FORTEZA, Santiago. 2007. "Convent de

- les monges Franciscanes filles de la Misericòrdia d'Inca. Documents cabdals de l'arxiu diocesà de Mallorca (1874-1954)", *7enes Jornades d'Estudis Locals*, Ajuntament d'Inca: Inca, 133-142.
- [3] MATEU MORRO, Bernat; MUNAR CATALÀ, Isabel. 2005. "L'obra arquitectònica de Guillem Reynés Font a Inca", *XV Jornades d'Estudis Locals*. Ajuntament d'Inca: Inca, 43-45.
- [4] RAYÓ BENNÀSSAR, Pere. 1994. "L'arquitectura a Inca durant el segle XX (1900-1940)", *I Jornades d'Estudis Locals*. Ajuntament d'Inca: Inca, 223-237.
- [5] RAYÓ BENNÀSSAR, Pere. 2012. "El patrimoni artístic de la ciutat d'Inca", *XII Jornades d'Estudis Locals*. Ajuntament d'Inca: Inca, 9-18.
- [6] RAYÓ BENNÀSSAR, Pere. 1993. *Itineraris urbans per la ciutat d'Inca*. Ajuntament d'Inca: Inca.
- [7] ESCANELLAS BONAFÈ, Margalida. 1991. *Arquitectura religiosa a Inca i als seus voltants*. Ajuntament d'Inca: Inca.
- [8] BARCELÓ ADROVER, Antoni [et al.]. 2003. *Felanitx. Guia dels pobles de Mallorca*. Hora Nova, SA: Mallorca, 80.
- [9] CASTELLS VALDIVIESO, Margalida [et al.]. 2003. *Palma. Guia dels pobles de Mallorca*. Hora Nova, SA: Mallorca, 229.
- [10] MULET RAMIS, Bartomeu [et al.]. 1999. *Sineu. Guia dels pobles de Mallorca*. Hora Nova, SA: Mallorca, 23.
- [11] CASTELLS VALDIVIEOS, Margalida; ORDINAS GARAU, Antoni. 1999. *Alcúdia. Guia dels pobles de Mallorca*. Hora Nova, SA: Mallorca, 46.
- [12] BARCELÓ ADROVER, Antoni [et al.]. 2003. *Felanitx. Guia dels pobles...*, 93.
- [13] GRIMALT GELABERT, Miquel; RIERA SASTRE, Antoni. 1999. *Manacor. Guia dels pobles de Mallorca*. Hora Nova, SA: Mallorca, 43.
- [14] FONT BENNÀSSAR, Miquela; MENOR VIVES, Fernando Guillermo. 2001. *Valldemossa. Guia dels pobles de Mallorca*. Hora Nova, SA: Mallorca, 59.
- [15] CALVIÑO ANDREU, Celso [et al.]. 2000. *Llucmajor. Guia dels pobles de Mallorca*, Hora Nova. SA: Mallorca, 47-48.
- [16] ESTEVA LLITERAS, Maria Magdalena [et al.]. 2001. *Artà. Guia dels pobles de Mallorca*. Hora Nova, SA: Mallorca, 56-57.
- [17] ESTEVA LLITERAS, Maria Magdalena [et al.]. 2001. *Artà. Guia dels pobles...*, 39-40.
- [18] BIBILONI, Gabriel [et al.]. 1999. *Algaida. Guia dels pobles de Mallorca*. Hora Nova, SA: Mallorca, 94 i 96.
- [19] BARCELÓ VIDAL, Miquel; DANÚS BURGUERA, Miquela. 2001. *Santanyí. Guia dels pobles*. Hora Nova, SA: Mallorca, 14.
- [21] BARCELÓ ADROVER, Antoni [et al.]. 2003. *Felanitx. Guia dels pobles...*, 79.
- [22] CANYELLES CRESPI, Martí [et al.]. 2000. *Santa Maria del Camí. Guia dels pobles de Mallorca*. Hora Nova, SA: Mallorca, 57.
- [23] ESCANELLES BONAFÈ, Margalida. *Arquitectura religiosa a Inca...*, 137.
- [24] VALERO i MARTÍ, Gaspar. 1999. *Santa Eugènia. Guia dels pobles de Mallorca*. Hora Nova, SA: Mallorca, 26 i 28.
- [25] LUCENA, M. *Palma. Guia d'arquitectura*. Col·legi Oficial d'Arquitectes de Balears. Delegació Mallorca: Palma, 65.
- [26] TRIAS MERCANT, Sebastià. 1998. *Santa Maria de Valldemossa*. Impremta Politècnica: Mallorca, 45.
- [27] RAMIS PUIG-GROS, Andreu [et al.]. 2001. *Lloret de Vistalegre. Guia dels pobles de Mallorca*. Hora Nova, SA: Mallorca, 46.

8. Bibliografia

- CANTARELLAS CAMPS, Catalina. 1981. *La arquitectura mallorquina desde la Ilustración a la Restauración*. Institut d'Estudis Baleàrics: Palma.
- SEBASTIÁN LÓPEZ, Santiago; ALONSO FERNÁNDEZ, Antonio. 1973. *Arquitectura mallorquina moderna y contemporánea*. Estudio General Luliano: Palma.
- SEGUÍ AZNAR, Miguel. 1990. *Arquitectura contemporánea en Mallorca (1900-1947)*. Universitat de les Illes Balears, Col·legi d'Arquitectes de les Balears: Palma.
- SEGUÍ AZNAR, Miguel [et al.]. 2008. *Guillem Reynés Font: una trajectòria interrompuda*. Guillem Reynés Corbella: Palma.
- VALERO I MARTÍ, Gaspar [et al.]. 1998. *Valldemossa. Guia de passeig. La història. La vila de Valldemossa*. Institut d'Estudis Baleàrics: Palma.

Agraïments

- Congregació de les Germanes de la Caritat d'Inca.
- Congregació de les Germanes de la Caritat de Santa Maria del Camí.
- Congregació de les Germanes Teatines de Felanitx.
- Fundació Cultural es Convent.
- Hotel Rural Predi Son Jaumell de Capdepera.
- Parròquia de Santa Maria la Major.
- Bernat Mateu Morro.
- Carme Llorente.
- Miquel Àngel Cabrer Sureda.
- Gabriel Rechach Pizà.

Figures

Fig. 1. Exterior del convent de les Germanes Franciscanes

Fig. 2. Interior de la capella de la Immaculada Concepció

Fig. 3. Exterior del convent de les Germanes de la Caritat

Fig. 4. Interior de la capella dels arcàngels

*Fig. 5. Projecte de Guillem Reynés
per a la torre de Sant Francesc. Font
bibliogràfica: Seguí Aznar, Miguel {et al.}.
Guillem Reynés Font: una trajectòria
interrompuda. Palma: Guillem Reynés
Corbella, 2008*

Fig. 6. Torre campanar de l'església de Sant Francesc

Fig. 7. Capella del Sant Crist i dels sants patrons Abdon i Senén